

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Komparace plnění Maasrichtských kritérií v pobaltských zemích

The comparison of the Maastricht criteria fulfilment in the baltic countries

Student:

Marek Toman

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Natálie Uhrová, Ph. D.

Ostrava 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením Ing. Natálie Uhrové Ph. D. a uvedl jsem v seznamu literatury všechny použité zdroje.

V Ostravě dne 7. 5. 2010

.....

Vlastnoruční podpis

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval Ing. Natálii Uhrové, Ph. D. vedoucí mojí bakalářské práce, za odbornou pomoc, připomínky a čas věnovaný při konzultacích.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Historický vývoj jednotlivých ekonomik	7
Vývoj v Estonsku	8
Vývoj v Lotyšsku	9
Vývoj v Litvě.....	11
2.1 Maastrichtská smlouva.....	13
Maastrichtská (konvergenční) kritéria	13
Ad a. Cenová stabilita	14
Ad b. Fiskální oblast.....	15
Ad c. Směnné kurzy	15
Ad d. Úrokové sazby	16
Pakt stability a růstu	17
3. Analýza vývoje vybraných ukazatelů.....	18
3.1 Vývoj cenové hladiny.....	19
Vývoj v Estonsku	19
Vývoj v Lotyšsku	20
Vývoj v Litvě.....	21
3.2 Vývoj ve fiskální oblasti	22
Vývoj v Estonsku	22
Vývoj v Lotyšsku	26
Vývoj v Litvě.....	30
3.3 Vývoj směnného kurzu	33
Vývoj v Estonsku	33
Vývoj v Lotyšsku	33
Vývoj v Litvě.....	33
3.4 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb	34
Vývoj v Estonsku	34
Vývoj v Lotyšsku	34
Vývoj v Litvě.....	35
4. Komparace vývoje v pobaltských ekonomikách.....	36
4.1 Vývoj cenové hladiny.....	37
4.2 Vývoj ve fiskální oblasti	39
4.3 Vývoj směnných kurzů a dlouhodobých úrokových sazeb	42

5. Závěr.....	44
Seznam literatury.....	45
Webové zdroje.....	45
Seznam zkratek.....	48
Seznam grafů.....	49
Seznam tabulek.....	50
Prohlášení o využití výsledků diplomové (bakalářské) práce	51
Seznam příloh.....	52

1. Úvod

Téma této práce je Komparace plnění maastrichtských kritérií v pobaltských zemích. V této práci se budu zabývat jednotlivými kritérii a jejich plněním v Estonsku, Lotyšsku a Litvě.

Integrační vývoj, který vedl k vytvoření Evropské unie, na počátku 90 let minulého století, započal již po 2. sv. válce. Tehdy se ekonomicky nejvyspělejší země rozhodli vytvořit stabilní a silnou Evropu, která bude konkurovat v té době největšímu hospodářství světa USA. Od té doby prošel integrační proces mnohými změnami. Od založení společenství uhlí a oceli, přes vytvoření Bílých knih až po vznik Evropské unie. Avšak doba, kdy budou všechny státy sedmadvacítky součástí měnové unie, je ještě hodně vzdálená. Aby se jednotlivé státy mohly přidat ke společné měně, musí splnit přísné hospodářské požadavky, jinak by mohli ohrozit celý integrační proces.

Nejbližšími kandidáty na přijetí jednotné evropské měny jsou právě pobaltské státy. I když tyto země byly po dlouhou dobu součástí SSSR a na počátku 90 let se jejich hospodářství nevyvíjelo příliš slibně, i tak dokázaly využít maximum ze svého potenciálu a staly se ekonomickými tygry.

Cílem této práce je srovnat ekonomická kritéria pobaltských zemí, která jsou důležitá pro vstup do eurozóny. Budu sledovat jednotlivá data, jejich vývoj v čase a porovnávat je, abych zjistil, zda daná země splňuje všechna kritéria a jestli ne, tak z jaké důvodu a co dělá proto aby dosáhla potřebných dat.

V první kapitole se budu zabývat historií těchto zemí a jejich transformací z centrálně plánovaných ekonomik na tržní ekonomiky. Dále budu popisovat jednotlivá maastrichtská kritéria a podmínky jejich plnění. V následující kapitole se zaměřím na samostatné ekonomiky a budu sledovat vývoj ukazatelů, potřebných pro přijetí eura od vstupu do EU. V třetí kapitole budu komparovat státy mezi sebou a podívám se na to, která země má největší šanci přijmout euro v co nejkratší době.

2. Historický vývoj jednotlivých ekonomik

Estonsko, Lotyšsko a Litva byly od konce druhé světové války součástí Sovětského svazu. Neexistoval zde volný trh, soukromé vlastnictví nebo jiné tržní prvky. O všech ekonomických i politických událostech v těchto sovětských republikách rozhodovala centrální komunistická vláda v Moskvě. Až po nástupu nového generálního tajemníka UV KSSS došlo k výrazným ekonomicko-politickým změnám.

Michail Gorbačov začal zavádět v SSSR ekonomicko-politické reformy. Byly to tzv. glasnost' (otevřenost), perestrojka (přestavba) a uskorenije (zrychlení ekonomického vývoje). Tyto reformy měli zvýšit životní úroveň, a produktivitu práce. Jeden z nejdůležitějších zákonů, které Michail Gorbačov prosadil, byl Zákon o družstvech, který umožňoval soukromé vlastnictví. Výrazně se také posílila svoboda slova, díky které se čím dál víc snášela vlna kritiky na centralizovanou vládu a požadavek na odtržení jednotlivých republik. To vedlo až k rozpadu SSSR a vznik samostatných Pobaltských států.

Podle E. Cihelkové (1992) patřily pobaltské státy vždy k nejrozvinutějším sovětským republikám. Jejich hospodářství se vyznačují podobnou strukturou a mohou si v různých oblastech konkurovat (např. při získávání zahraničního kapitálu či dobývání trhů. S transformací svých ekonomik začaly po uznání nezávislosti na podzim 1991 s výjimkou některých dřívějších liberalizačních opatření.

Vývoj v Estonsku

Díky nástupu Michaila Gorbačova a jeho nové politice, došlo v Estonsku ke vzniku nových protisovětských hnutí. Vznikla Lidová fronta, která aktivně podporovala Gorbačovovy reformy a v roce 1989 získala nejvíce mandátu ve volbách do Nejvyššího sovětu SSSR. Díky uvolněným poměrům už v té době probíhaly v Estonsku ekonomické reformy.

Začaly se privatizovat drobné provozovny ve městech nebo farmy na venkově. V roce 1991 byl přijat zákon o zahraničních investicích, díky čemuž zde mohly být zakládány podniky i se 100% zahraniční účastí. Estonsko bylo první pobaltskou republikou, která nahradila rubl vlastní měnou. Ještě před vyhlášením samostatnosti Estonsko liberalizovalo ceny.

V březnu roku 1991 bylo zahájeno referendum o nezávislosti Estonska a už v srpnu téhož roku Nejvyšší rada Estonska vyhlásila samostatnost Estonska. V roce 1992 se konaly první samostatné parlamentní volby, které skončily vítězstvím pravice.

Léta 1992-1994 byla zásadní pro vývoj estonské ekonomiky. Pravicová vláda zahájila rozsáhlou ekonomickou reformu, která spočívala v plné liberalizaci. V polovině roku 1992 vešla v platnost estonská národní měna – estonská koruna. Jak píše L. Cabada (2008) v roce 1992 byla většina cen liberalizována a vláda si ponechala kontrolu jen nad cenami energie a nájemným. V témže roce Estonsko zahájilo privatizační proces a stalo se velmi přitažlivým pro zahraniční investory, zejména pro Finsko a Švédsko.

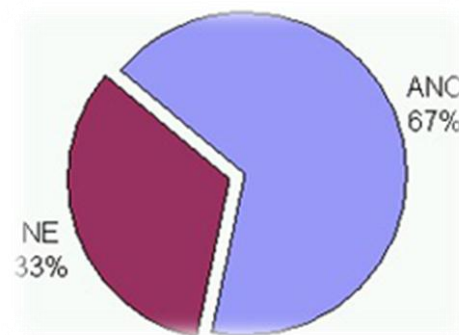
Estonsko se stalo dobře fungujícím tržím hospodářstvím a začalo se připravovat na vstup do Evropské Unie. Důležitým faktorem při procesech, jejich výsledkem bylo přijetí Estonska (jako jediné pobaltské republiky) do první skupiny kandidátů na Lucemburském summitu na konci roku 1997, byla aktivní podpora Finska. Žádost o přistoupení k EU byla Estonskem podána v listopadu 1995. Estonsko nejvíce ze všech pobaltských států spolupracuje s Finskem a Švédskem.

V Estonsku jako jediné kandidátské zemi bylo hlasování o vstupu do EU spojeno se změnou ústavy z roku 1992, neboť v reakci na zkušenost ze sovětských časů nedovolovala přímou účast v unii, která by omezovala estonskou suverenitu. Referendum o vstupu do EU se v Estonsku konalo 14. září 2003. Pro vstup se vyslovilo 67%, zatímco proti bylo 33% voličů.

Účast voličů byla výrazně nadpoloviční. Estonské lidové hlasování o unii bylo nezávazné, to znamená, že konečné slovo měl parlament. V roce 2004 Estonsko dosáhlo svých dlouhodobých priorit – vstoupilo do NATO a do EU.

Graf 1.1

Referendum o vstupu Estonska do EU

Zdroj: <http://www.euroskop.cz>

Vývoj v Lotyšsku

Jak píše L.Cabada (2008) v roce 1990 byl založen Lotyšský národní kongres, zvolený občany žijícími v zemi před rokem 1940, který požadoval dosažení okamžité samostatnosti. V roce 1991 začala Moskva jednat. Zvláštní jednotky SSSR vpadly země a obsadili tiskový dům v Rize. Po krvavých střetech podepsali ruský prezident Boris Jelcin a zástupci lotyšské vlády smlouvu o uznání suverenity státu. Samostatnost Lotyšska byla obnovena v srpnu 1991, avšak až v roce 1993 se Lotyšsko stalo suverénním státem hlásícím se k myšlenkám společné Evropy a demokracie.

Po vyhlášení lotyšské samostatnosti, začaly přípravy na postupnou privatizaci. Lotyšská ekonomika začala s dvouetapovým privatizačním programem, kdy nejdříve přišli na řadu menší objekty a až později začala s privatizací větších podniků. Zprivatizovány mohly být pouze ty objekty, u kterých se nenašli právoplatní majitelé, kterým byl tento majetek odebrán v roce 1940. Podle E. Cihelkové (1992) privatizační zákon předpokládal 5 způsobů privatizace: aukce mezi pracovníky privatizovaného podniku, aukce vybraného okruhu

zájemců, aukce fyzických nebo právnických osob, přímý prodej zaměstnancům privatizovaných objektů a přímý prodej fyzickým a právnickým osobám.

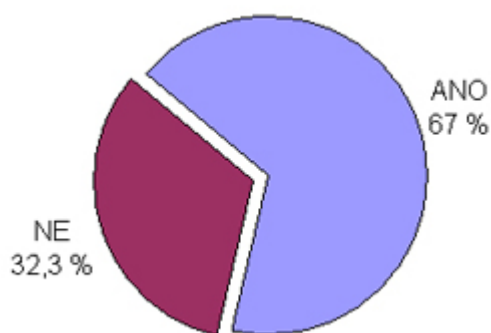
V listopadu 1991 byl přijat zákon o zahraničních investicích. Jak píše E. Cihelková (1992) tento zákon umožňoval, aby zahraniční firmy měli 100% podíl v podnicích a upravoval rovněž účast zahraničních investorů ve společných podnicích s ručeným omezeným. Zahraniční kapitálová účast byla povolena prakticky ve všech oborech ekonomiky, avšak v některých případech se zakazoval majoritní podíl (bankovníctví, masmédia, zbrojí výroba, školní instituce, rybolov). Další důležitý krok k decentralizaci ekonomiky byla pro Lotyšsko liberalizace cen, kterou zahájilo v roce 1992. Ovšem i tak si stát ponechal po určitou dobu kontrolu nad mnoha komoditami.

Lotyšsko se stalo poslední Pobaltskou zemí, která začala používat vlastní měnu¹.

V roce 1994 uzavřela Evropská Unie s Lotyšskem dohodu o volném obchodu. Asociační eurodohoda byla podepsána v roce 1995 a vstoupila v platnost v roce 1998, kdy také začala oficiální předvstupní jednání, která byla ukončena v roce 2000. Referendum o vstupu do EU se v Lotyšsku konalo v září 2003. Konečné výsledky ukázaly, že pro začlenění země do unie je přes 60% voličů. Lotyšsko, stejně jako ostatní pobaltské státy, vstoupilo do EU 1. 5. 2004.

Graf 1.2

Referendum o vstupu Lotyšska do EU

Zdroj: <http://www.euroskop.cz>

¹ Lat

Vývoj v Litvě

Stejně jako ostatní pobaltské státy, byla Litva součástí SSSR až do obnovení nezávislosti v roce 1990. Důležitým „hlasem“ demokracie byly i zde všelidová hnutí, která se stávala jakousi opozicí komunistickým stranám. Reformní akce, které tato hnutí pořádala, vyústilo až ke zrušení vedoucí úlohy komunistické strany a následné odtržení od KSSS.

První vládní kabinet litevského státu vznikl v březnu 1990. Jak píše L. Cabada (2008) základní cíle, které si vytyčila nová vláda, byla ekonomická a politická transformace a obnova země a příprava návrhu nového ústavního textu, jehož znění mělo projít všelidovým hlasováním.

Okamžitě po vyhlášení nezávislosti, začal sovětský svaz s ekonomickou bloádou nového státu, na kterou následně navazovaly vojenské akce sovětské armády proti litevskému obyvatelstvu. Litvě trvalo několik měsíců, než získala mezinárodně-právní uznání své existence. V září 1991 se stala členem OSN.

Litva, se jako první z pobaltských republik pustila do privatizačního procesu. Jak píše E. Cihelková (1992) privatizace zde byla zahájena rozdělováním podílů na nemovitostech a průmyslových podnicích litevským občanům. Každý dospělý člověk obdržel kupóny v hodnotě 10 000 rublů. Poměrně rychle zde probíhala malá privatizace prostřednictvím veřejných aukcí. Pomocí privatizace se majetek státních podniků zpřístupňoval z počátku pouze domácím subjektům.

Regulace cen přestala v Litvě již v roce 1990. Stát si ponechal dočasnou kontrolu pouze nad určitými komoditami (ropa, dřevo, nájemné, poštovní a telekomunikační tarify).

Z počátku mohli v Litvě zahraniční podnikatelé investovat pouze na základě povolení a na určitá odvětví (ropa a zemní plyn, doprava, vydavatelství, zdravotnictví, lihovarnický a tabákový průmysl) byly investice buď omezeny, nebo úplně zakázány. Ovšem výhodou pro firmy s účastí zahraničního kapitálu, bylo dočasné osvobození od daní či zatížení nižší daňovou sazbou.

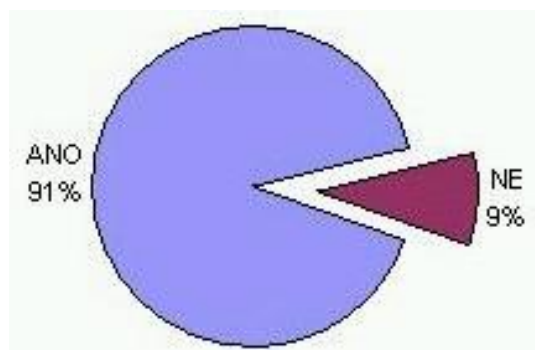
ES uznala nezávislost Litvy v srpnu 1991 a následujícího roku podepsaly s Litvou dohodu o obchodu a hospodářské spolupráci, která začala platit v roce 1993, kdy také začala Litva čerpat prostředky z PHARE. V roce 1994 byla podepsána dohoda o volném obchodu mezi Litvou a EU, která vstoupila v platnost v roce 1995, kdy byla podepsána eurodohoda o

přidružení Litvě k EU. V tomtéž roce podala Litva oficiální žádost o členství v EU (jako první z pobaltských republik. Evropská komise doporučila Evropské radě zahájit přístupová jednání s Litvou v roce 1999. Litva vstoupila do EU ve stejný den jako ostatní pobaltské republiky.

V Litvě se referendum o vstupu do EU konalo v květu 2003 a výsledek předčil i ty neoptimističtější předpoklady.

Graf 1.3

Referendum o vstupu Litvy do EU

Zdroj: <http://www.euroskop.cz>

2.1 Maastrichtská smlouva

Už v roce 1972 vydalo tehdejší Evropské hospodářské společenství komuniké, podle něhož se chtělo do konce 70. let přeměnit v Evropskou unii. Její podoba byla ale konkretizována až v roce 1991 Smlouvou o EU, takzvanou maastrichtskou, která byla podepsána 7. Února 1992 za přítomnosti Evropského parlamentu Egona Klepsche. Podle Smlouvy je Unie založena na Evropských společenstvích (první pilíř) a dvou dalších oblastech spolupráce (druhý a třetí pilíř), což je společná zahraniční a bezpečnostní politika a spravedlnost a vnitřní věci (viz. Přílohy).

Vstupem Smlouvy o Evropské unii v platnost se z Evropského hospodářského společenství stalo Evropské společenství. Pravomoci Evropského parlamentu se rozrostly díky zavedení postupu spolurozhodování a rozšíření spolupráce. Podle nové Smlouvy má Evropský parlament pravomoc vyzvat Komisi k předložení legislativního návrhu ve věcech, které podle názoru Parlamentu vyžadují vznik právního předpisu Společenství. Evropský parlament také nově schvaluje celou Komisi a jmenuje evropského veřejného ochránce práv.

Maastrichtská (konvergenční) kritéria

Jsou to kritéria pro vstup členského státu do třetí etapy hospodářské a měnové unie, tedy kritéria pro zavedení jednotné měny euro příslušným členským státem. Původně šlo o ekonomická kritéria, která byla jako kritéria primárního práva (Smlouvy ES) zformulována v roce 1992 při podpisu Smlouvy EU v Maastrichtu s platností od 1. listopadu 1993. Smlouva ES tak ve svém novém znění z roku 1992 nejen měnovou unii právně zakotvila, ale stanovila taky podmínky pro vstup do její třetí etapy – kritéria konvergence pro zavedení společné měny, společné měnové politiky a pro zřízení společné centrální banky. Těmto podmínkám se podle místa podpisu Smlouvy EU také říká „maastrichtská konvergenční kritéria“.

Kritéria konvergence jsou tato:

- a) nárůst spotřebitelských cen ve srovnání s předchozím rokem nesmí překročit průměr tří nejstabilnějších zemí o více než 1,5 procentního bodu
- b) schodek veřejných rozpočtů nesmí být vyšší než 3% hrubého domácího produktu
- c) celková zadluženost veřejných rozpočtů nesmí být vyšší než 60% hrubého domácího produktu
- d) výkyv směnného kurzu od centrální parity, stanovený v rámci Evropského měnového systému, musí být udržován alespoň po dva roky bez provedení devalvace vůči měně jakéhokoliv členského státu
- e) úrokové výnosy z dlouhodobých vkladů a dluhopisů nesmí překročit průměr tří nejstabilnějších zemí o více než 2 procentní body

Uvedená kritéria jsou v právním smyslu suspenzivní podmínky, čili podmínky, jejichž neplnění odkládá možnost vstupu do třetí etapy měnové unie a zavedení společné měny. Odkladná působnost uvedených podmínek působí vůči jednotlivým státům, ucházejícím se o členství v měnové unii a o zavedení společné měny.

Kritéria konvergence musejí jako podmínky podle Smlouvy ES platit pro zavedení společné měny současně a neplnění jakékoliv z těchto podmínek nelze promíjet při kvalifikaci příslušného státu na členství v měnové unii.

Ad a. Cenová stabilita

Kritérium cenové stability, jak je uvedeno v první odrážce, znamená, že členský stát vykazuje dlouhodobě udržitelnou cenovou stabilitu a průměrnou míru inflace měřenou v průběhu jednoho roku před provedeným šetřením, jež nepřekračuje o více než 1,5 procentního bodu míru inflace nejvýše tří členských států, které v oblasti cenové stability dosáhly nejlepších výsledků. Inflace se měří pomocí indexu spotřebitelských cen na srovnatelném základě s přihlédnutím k rozdílnému vymezení pojmů v jednotlivých členských státech.

Co se týče průměrné míry inflace měřené v průběhu jednoho roku před provedeným šetřením, tato míra inflace se vypočítává pomocí přírůstku aktuálního průměru harmonizovaného indexu spotřebitelských cen za posledních 12 měsíců ve srovnání s předchozím průměrem za 12 měsíců. Vymezení nejvýše tří členských států, které v oblasti

cenové stability dosáhly nejlepších výsledků, které je použito v definici referenční hodnoty, se v praxi uplatňuje jako nevážený aritmetický průměr míry inflace ve třech zemích, které dosáhly nejnižší míry inflace, za předpokladu, že tato míra inflace je v souladu s požadavky cenové stability.

Ad b. Fiskální oblast

Pokud členský stát EU nesplňuje požadavky dodržování rozpočtové kázně, vypracuje Evropská komise zprávu, a to zejména pokud:

1. poměr plánovaného nebo skutečného schodku veřejných financí k hrubému domácímu produktu překročí referenční hodnotu (stanovenou v protokolu o postupu při nadměrném schodku jako 3 % HDP), ledaže by:
 - buď poměr podstatně a nepřetržitě klesal a dosáhl úrovně, která se blíží doporučené hodnotě
 - nebo by překročení doporučené hodnoty bylo pouze výjimečné a dočasné a poměr zůstával blízko k doporučené hodnotě
2. poměr veřejného zadlužení k hrubému domácímu produktu překročí doporučenou hodnotu (stanovenou v protokolu o postupu při nadměrném schodku jako 60 % HDP), ledaže se poměr dostatečně snižuje a blíží se uspokojivým tempem k doporučené hodnotě.

Pro účely posouzení konvergence vydá ECB své hodnocení vývoje ve fiskální oblasti. Při posuzování udržitelnosti sleduje ECB hlavní ukazatele vývoje ve fiskální oblasti za příslušné období, zvažuje možný budoucí vývoj a případné potíže v oblasti veřejných financí a zaměřuje se na vztah mezi vývojem schodku veřejných financí a veřejného dluhu.

Ad c. Směnné kurzy

Kritérium účasti v mechanismu směnných kurzů Evropského měnového systému znamená, že členský stát alespoň po dobu posledních dvou let před šetřením dodržoval flukтуаční rozpětí stanovené mechanismem směnných kurzů Evropského měnového systému, aniž by byl směnný kurz vystaven silným tlakům. Zejména pak nesmí členský stát v tomto období z vlastního podnětu devalvovat dvoustranný střední kurz své měny vůči měně kteréhokoli jiného členského státu.

Smlouva odkazuje na kritérium účasti v Evropském mechanismu směnných kurzů (ERM do prosince 1998 a následně ERM II od ledna 1999). Zaprvé, ECB v souladu se zněním Smlouvy vyhodnocuje, zda se země účastnila mechanismu ERM II, alespoň po dobu posledních dvou let před šetřením. Zadruhé, co se týče definice „normálního fluktuačního rozpětí“, ECB vychází z formálního stanoviska, které přednesla Rada EMI v říjnu 1994.

Ve zprávě „Progress towards convergence“, která byla zveřejněna v listopadu 1995, bylo konstatováno, že když byla Smlouva sestavována, představovalo tzv. normální fluktuační rozpětí odchylku o $\pm 2,25\%$ od bilaterální centrální parity a odchylka o $\pm 6\%$ představovala výjimku. V srpnu 1993 bylo přijato rozhodnutí o rozšíření fluktuačního rozpětí na $\pm 15\%$. Interpretace tohoto kritéria, a především pojmu, normální fluktuační rozpětí, se tak stala poněkud složitější. Dále pak bylo navrženo, že při závěrečném hodnocení bude třeba vzít ohled na specifický vývoj směnných kurzů v rámci Evropského měnového systému (EMS) od roku 1993.

Za třetí, při posuzování přítomnosti výrazného napětí nebo silných tlaků na směnný kurz se zkoumá míra odchýlení směnných kurzů k euru od centrálních parit v rámci ERM II. K tomu se používají ukazatele jako krátkodobé úrokové diferenciály vůči eurozóně a jejich vývoj. Dále se bere ohled na to, jakou roli hrály devizové intervence.

Ad d. Úrokové sazby

Kritérium konvergence úrokových sazeb znamená, že v průběhu jednoho roku před šetřením průměrná dlouhodobá nominální úroková sazba členského státu nepřekračovala o více než 2 procentní body úrokovou sazbu nejvýše tří členských států, které dosáhly v oblasti cenové stability nejlepších výsledků. Úrokové sazby se zjišťují na základě dlouhodobých státních dluhopisů nebo srovnatelných cenných papírů, s přihlédnutím k rozdílnému vymezení pojmů v jednotlivých členských státech.

Zaprvé, při zkoumání průměrné dlouhodobé nominální úrokové sazby za období jednoho roku před šetřením se tato dlouhodobá úroková sazba vypočítává jako aritmetický průměr za posledních 12 měsíců, za které jsou k dispozici údaje o HICP.

Zadruhé, úroková sazba nejvýše tří členských států, které dosáhly v oblasti cenové stability nejlepších výsledků, pomocí které je definována referenční hodnota, se určuje jako nevážený aritmetický průměr dlouhodobých úrokových sazeb ve třech zemích, které dosáhly

nejnižší míry inflace. Úrokové sazby se měř na základě harmonizovaných dlouhodobých úrokových sazeb, které byly sestaveny pro vyhodnocování konvergence.

Pakt stability a růstu

Pakt stability a růstu navrhl německý ministr financí Theo Waigel jako prostředek k zajištění zdravých veřejných financí, a tím i k omezení rizika inflace ve shodě s maastrichtskými konvergenčními kritérii. Od členských států se vyžaduje, aby jejich roční rozpočtový deficit nebyl vyšší než 3% HDP, a aby veřejný dluh byl nižší než 60% HDP. V případě skutečné hospodářské recese by mohl být dočasně vyšší deficit akceptován. Kdyby však byl tento nadměrný deficit v daném členském státě trvalý, ostatní členské státy by se mohly rozhodnout uvalit na něj různé sankce, jejich velikost může dosáhnout až 0,2% HDP. Kdyby po dvou letech nadměrný deficit trval i nadále, deponované prostředky by se přeměnily v pokutu. Tose ovšem stává teprve po dlouhé proceduře obsahující jedenáct kroků. Tento proces se zaměřuje na to, aby přiměl členské státy k odstranění nadměrných deficitů vyvoláváním postupně se zvyšujícího tlaku ještě před tím, než se musí použít sankce.

3. Analýza vývoje vybraných ukazatelů

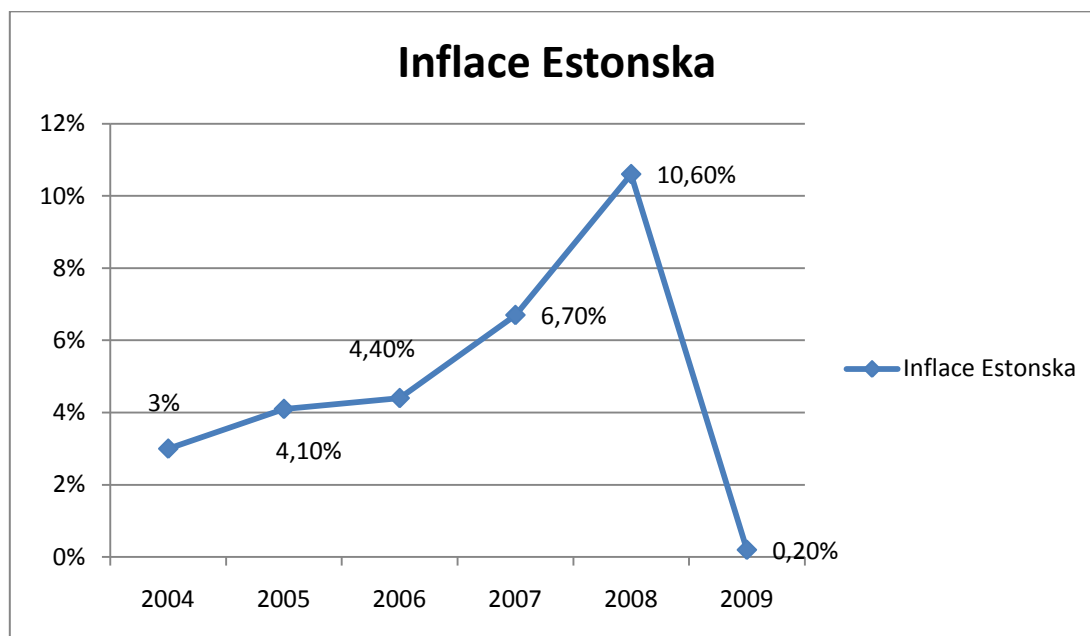
V předchozí kapitole jsem se zabýval stručným politicko-ekonomickým vývojem jednotlivých pobaltských ekonomik. Popisoval jsem postupný přechod, těchto bývalých sovětských republik, z centrálně řízeného hospodářství na tržní hospodářství. A také jsem se zaměřil na vstup těchto států do Evropské Unie. Poté jsem vypsall všechna konvergenční kritéria a jejich podmínky pro vstup do společné měnové unie, to je zavedení jednotné měny Euro.

V této kapitole se chci už zaměřit na jednotlivé ukazatele, které souvisí s maastrichtskými kritérii, ve sledovaných ekonomikách. Postupně budu analyzovat údaje, týkající se cenové hladiny, vládního dluhu, rozpočtového deficitu (přebytku), úrokových sazeb, a měnového kurzu, v těchto státech. Po zpracování těchto dat, bych měl být schopen určit, zda daný stát splňuje všechna konvergenční kritéria, splňuje jen některá, nebo nesplňuje vůbec žádná a jestli má v nejbližší době šanci přijmout společnou evropskou měnu.

3.1 Vývoj cenové hladiny

Vývoj v Estonsku

Graf 2.1 Vývoj inflace Estonska

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

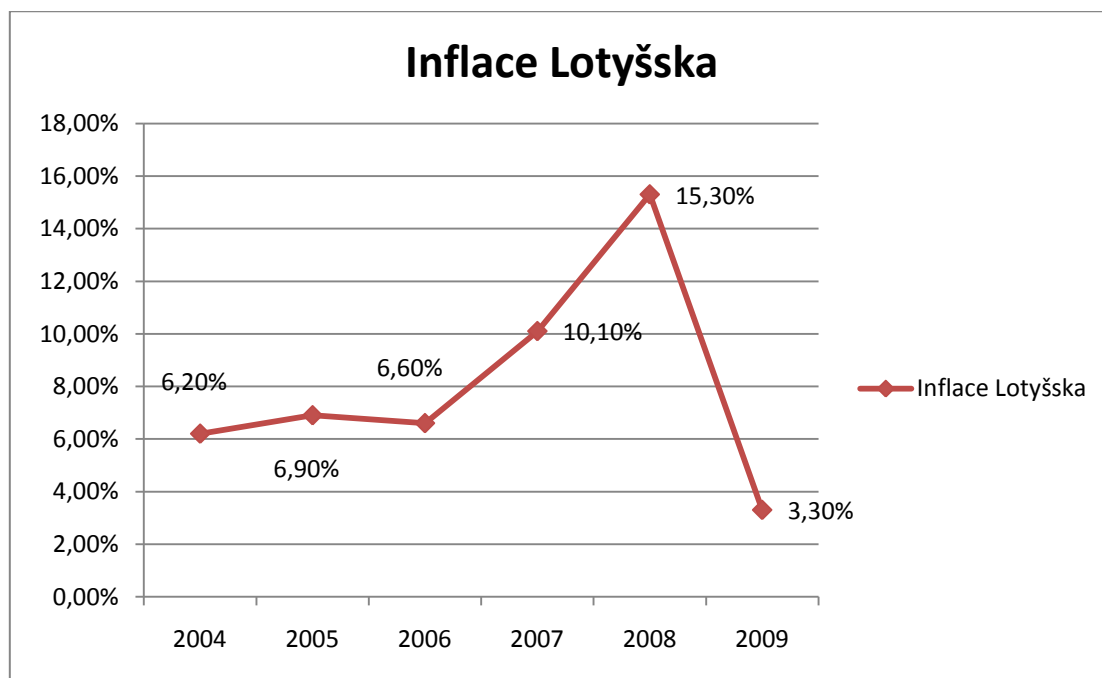
Estonské ekonomice v minulých letech probíhal spíše sestupný trend inflace. Docházelo zde k dezinflaci a to jak v době silného růstu reálného HDP tak mírného růstu. Růst spotřebitelských cen v Estonsku měl až do roku 2003 zpomalující tendenci

K vyššímu růstu v posledních letech přispívaly hlavně ceny služeb a energií. Velký podíl na růstu inflace v posledních letech měl také silný růst reálného HDP, který se pohyboval s ročním průměrem okolo 9 %. Nárůst v roce 2007 souvisel také s vyššími cenami potravin a energie a se zvyšováním regulovaných cen. Základní inflační tlaky byly způsobeny velkým růstem mezd, který byl vyšší než růst produktivity, a poptávkovými tlaky v ekonomice.

Paradoxně až hospodářská krize, která postihla téměř všechny ekonomiky v Evropě, srazila inflaci Estonska na hodnotu, která vyhovuje konvergenčním kritériím.

Vývoj v Lotyšsku

Graf 2.2 Vývoj inflace Lotyšska

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

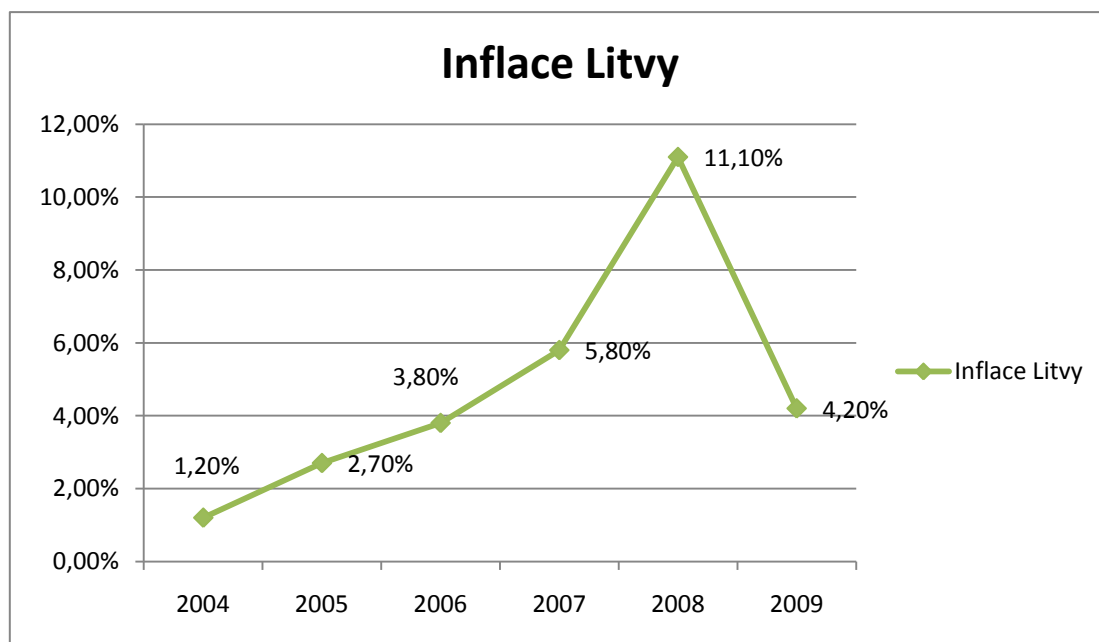
Růst spotřebitelských cen byl od roku 1996 až do počátku nového desetiletí stále stabilní. Pohyboval se okolo 2-3%. Ještě do roku 2003 měla inflace spotřebitelských cen v Lotyšsku klesající charakter.

Důvod zvyšující se inflace od roku 2003 je spojován s rostoucí domácí poptávkou, podporovanou rychlým růstem úvěrů. Dalším důvodem, proč došlo k růstu inflace, bylo zvýšení dovozních cen kvůli oslabení latu vůči euru a dalšími jednorázovými faktory souvisejícími se vstupem do EU. Na vývoj inflace, měl stejně jako v Estonsku velký vliv růst reálného HDP i když v případě Lotyšska začalo docházet k postupnému přehřívání a nerovnováze. Díky nedostatku pracovních sil, začali neúměrně stoupat mzdy a také jednotkové mzdové náklady. Všechny tyto faktory měly vliv na to, že v roce 2008 dosáhla míra inflace neuvěřitelných 15,3 % díky čemuž, Lotyši neměli žádnou šanci přijmout v nejbližší době euro.

Hospodářská krize, která postihla Lotyšsko nejvíce ze všech evropských zemí, měla velký vliv na to, že inflace klesla na 3,3 %.

Vývoj v Litvě

Graf 2.3 Vývoj inflace Litvy

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Inflace v Litvě měl od poloviny 90 let až po rok 2003 klesající charakter. Stejně jako u ostatních pobaltských států, nastal tento růst počátkem nového desetiletí a to díky velkému ekonomickému boomu, který zapříčinil rapidní růst reálného HDP. Ovšem i v tomto případě vykazovala litevská ekonomiky znaky značné nerovnováhy a přehřátí. To vše vedlo až k tomu, že v roce 2008 Litva zaznamenala 11,1 % inflaci, kterou nejvíce zapříčil růst cen potravin, služeb a energií.

Ovšem Litva byla prvním pobaltským státem a druhým nově přichozím státem², který požádal o vstup do eurozóny. Oficiálně tuto žádost podala 16. 3. 2006, jelikož splňovala všechna maastrichtská kritéria do ledna 2007, kdy mělo dojít k zavedení eura. Vstup byl nakonec povolen pouze Slovinsku, a to z toho důvodu, že Litva nesplňovala inflační kritéria o pouhých 0,1 % bodu.

² Státy, které přistoupily do EU v roce 2004

3.2 Vývoj ve fiskální oblasti

Vývoj v Estonsku

Graf 2.4 Vývoj deficitu/přebytku Estonska na HDP

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

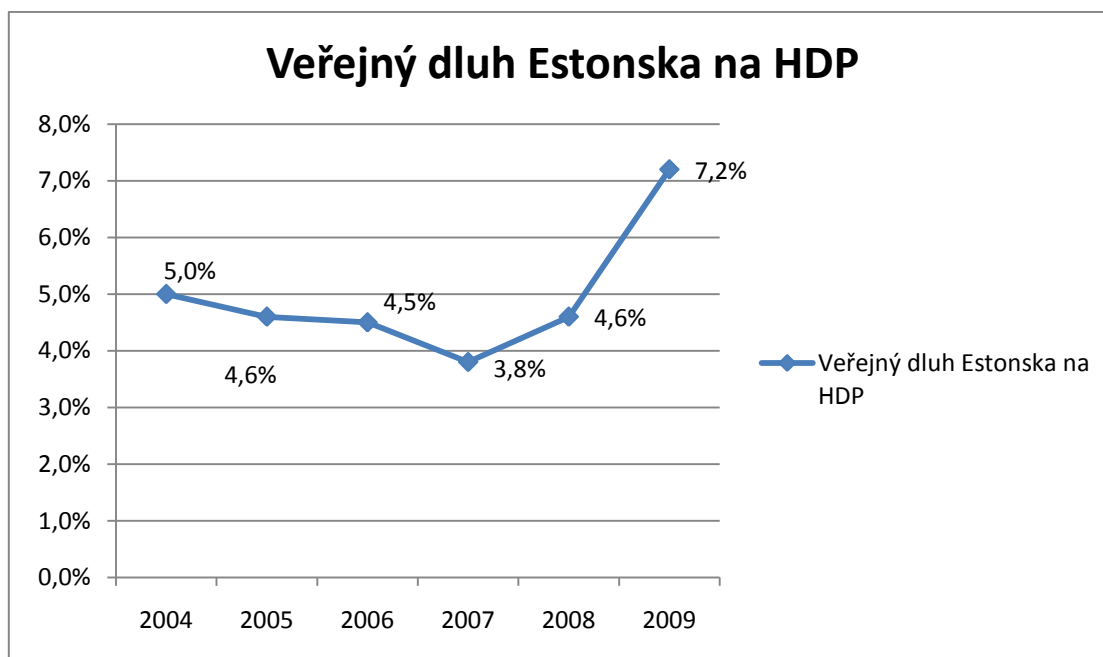
Pro srovnání uvádím i data v miliónech euro.

Graf 2.5 Vývoj deficitu/přebytku Estonska v mil. Euro

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

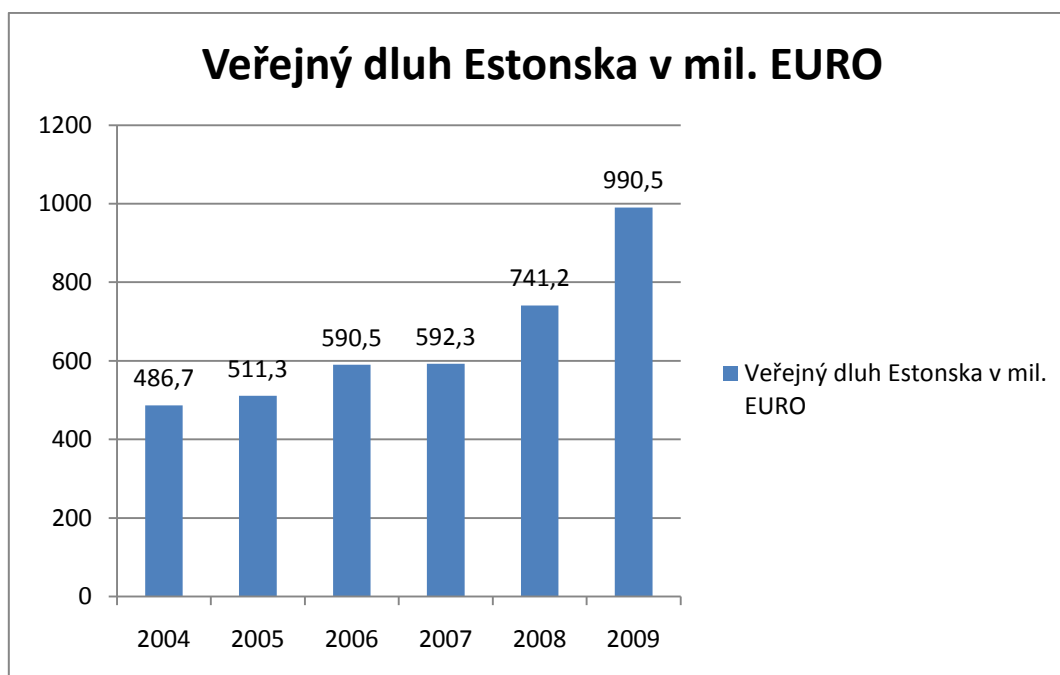
Graf 2.6 Vývoj veřejného dluhu Estonska na HDP

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Pro srovnání uvádím i data v miliónech euro.

Graf 2.7 Vývoj veřejného dluhu Estonska v mil. Euro

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Estonsko od 90. let úzce spolupracuje se Skandinávskými státy, především s Finskem. Spolupráce mezi Estonskem a Skandinávií se nejvíce projevuje v oblasti IT technologie. Nejúspěšnější Estonská firma Elcoteq, se zabývá právě kompletací mobilních telefonů pro Finskou společnost Nokia. Právě nenáročnosti na suroviny a kvalifikovanou pracovní silou napojenou na ekonomii Skandinávských zemí pomáhá těmto firmám k obrovskému růstu. Díky přílivu nových technologií a úzké spolupráci se svými severními sousedy, bylo Estonskou považováno za špičku v IT technologiích, v Evropských zemích.

Estonsko má také ústavě jednu vzácnost. Uvádí se tam, že každý občan má právo k přístupu na internet. Přístup k internetu má zde více jak 50% obyvatel, což téměř kopíruje průměr Evropské Unie. Estonsko bylo taky první zemí, ve které se uskutečnili volby do parlamentu pomocí internetu.

Estonsku se dlouhou dobu přezdívalo „Hospodářský tygr východní Evropy“. Reálný růst estonského HDP probíhal i ve dvouciferných číslech. Za tento růst byl do značné míry odpovědný první premiér Estonské republiky Mart Laar³. Mart Laar je dominantním liberálním politikem, který provedl v Estonsku měnovou reformu, stabilizoval veřejné finance, odstranil překážky mezinárodního obchodu, privatizoval státní podniky a zavedl rovnou daň z příjmu.

Dalším důvodem, proč Estonsko dosahovalo tak velkého růstu reálného HDP, byl enormní růst úvěrů a celková měnová situace, což povzbudilo růst spotřeby a bytové výstavby.

Všechny tyto skutečnosti vedli k tomu, že Estonsko hospodařilo až do roku 2007 se značnými přebytky státního rozpočtu a jejich veřejný dluh se pohyboval okolo 5 % HDP. Estonsko tedy patří mezi nejméně zadlužené země v Evropské unii a dlouhou dobu bylo dáváno ostatním státům za příklad v hospodaření s veřejnými rozpočty.

Hospodářská krize, která vypukla v Evropě v roce 2008, ale znamenala pro Estonsko a celou pobaltskou ekonomiku tvrdou ránu. V posledním čtvrtletí roku 2008 se estonská ekonomika propadla o 9,7 % a v prvním čtvrtletí 2009 klesla meziročně dokonce o víc jak 15 %.

³ Premiér v letech 1992-1994 a 1999-2002

Důvodem proč krize zasáhla Estonsko více, než ostatní pobaltské země je jednoznačný: nestabilní a přehřátá ekonomika a zhoršený přístup k úvěrům od skandinávských bank.

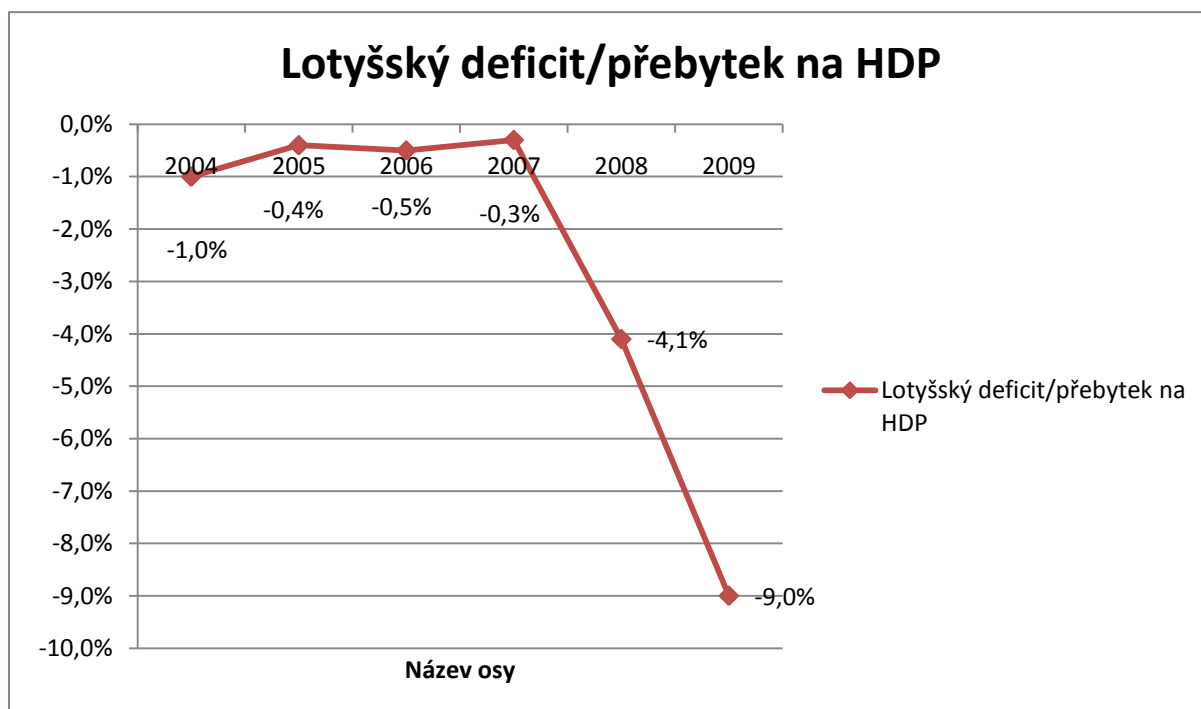
Ze všech pobaltských ekonomik si však Estonsko vedlo během krize nejlépe. I když se příjmy do státního rozpočtu značně snížily a naopak výdaje díky vyplácení sociálních dávek rapidně vzrostly, tak stav jejich veřejných rozpočtu patřil mezi nejlepší v Evropské unii.

Díky zodpovědné fiskální politice, kdy byl uchováván přebytek veřejných rozpočtů na horší časy, se veřejný dluh Estonska pohyboval v roce 2009 na 7,2 % HDP a patřil k nejnižším v Evropské unii.

Pokud jde o situaci v každoročních rozpočtech, tak zde zaznamenalo Estonsko obrovský propad. Ještě v roce 2007 hospodařilo s přebytkovým rozpočtem 2,6 % HDP. O rok později, tedy v roce 2008, se rozpočet dostal do záporných čísel a to až na -2,7 % HDP, což je těsně pod konvergenčním kritériem týkajícím se rozpočtových deficitů. Pomocí různých fiskálních opatření, se Estonsku povedlo snížit deficit rozpočtu v roce 2009 na – 1,7 % HDP.

Vývoj v Lotyšsku

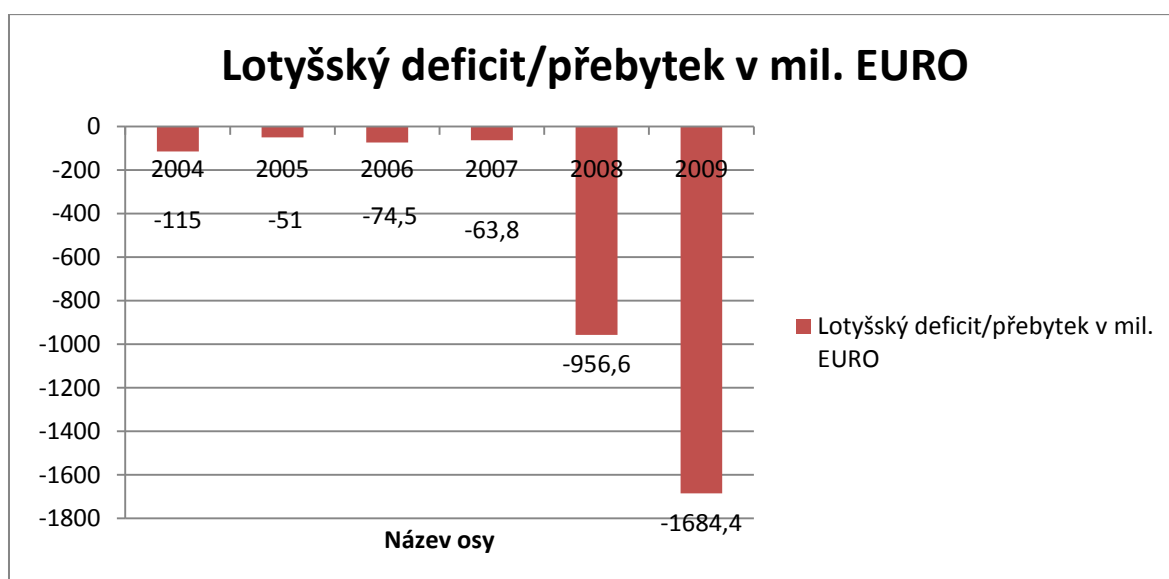
Graf 2.8 Vývoj deficitu/přebytku Lotyšska na HDP

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

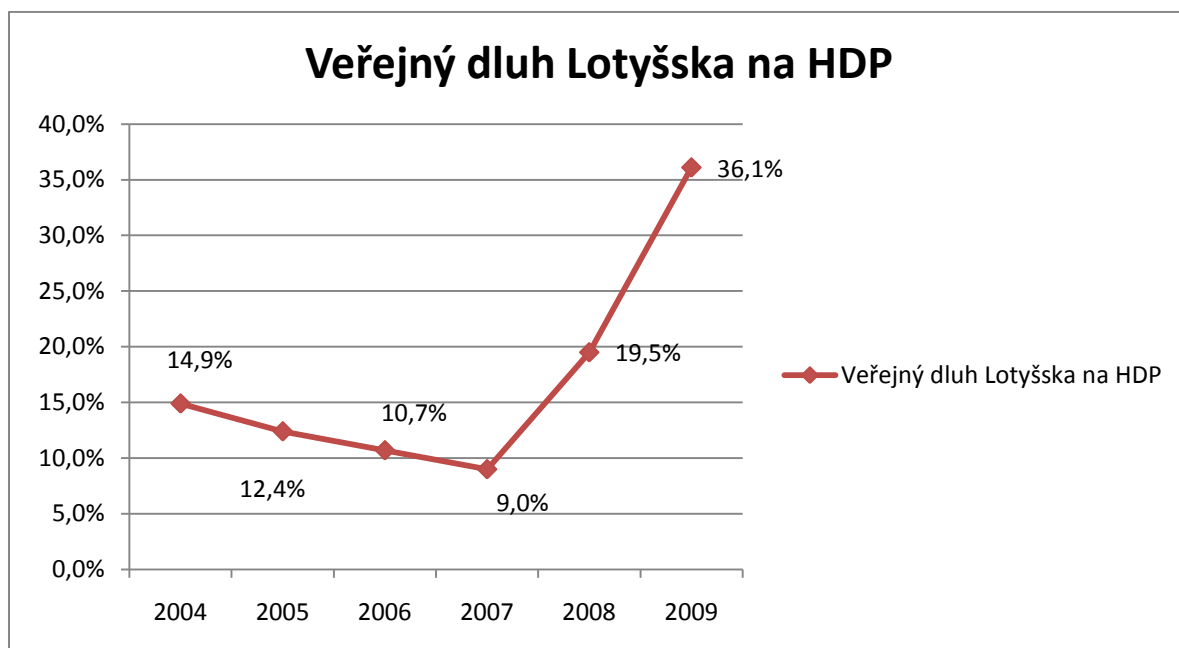
Pro srovnání uvádím i data v miliónech euro.

Graf 2.9 Vývoj deficitu/přebytku Lotyšska v mil. Euro

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

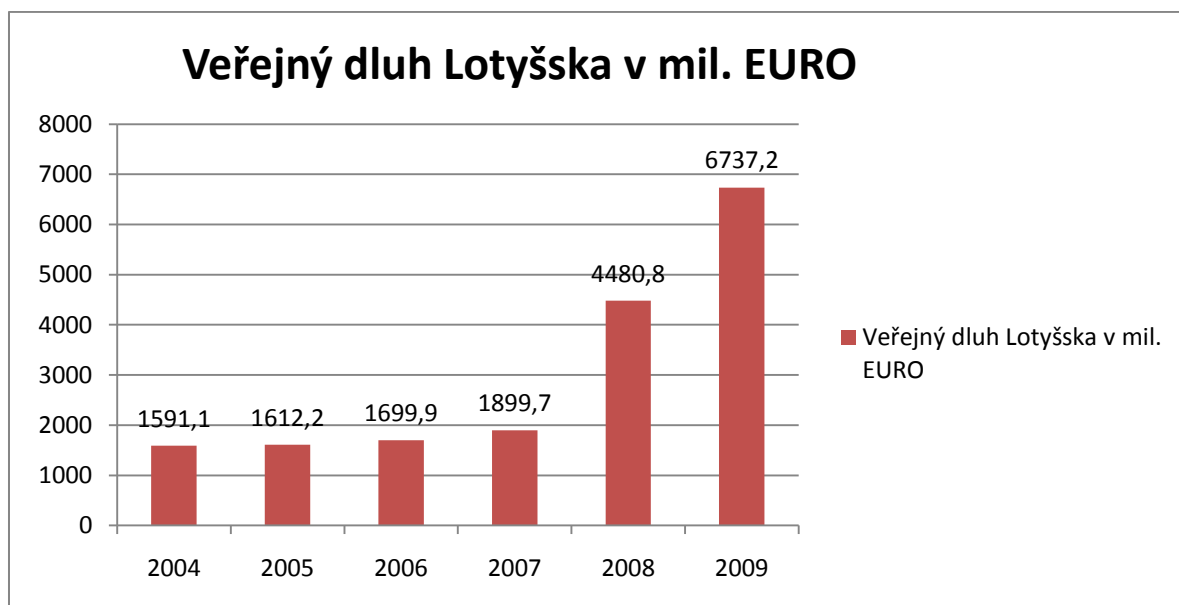
Graf 2.10 Vývoj veřejného dluhu Lotyšska na HDP

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Pro srovnání uvádím i data v miliónech euro.

Graf 2.11 Vývoj veřejného dluhu Lotyšska v mil. Euro

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Lotyšsko je další ekonomika, která byla dávana za příklad, co se týče růstu reálného HDP a hospodaření s veřejnými rozpočty. Postupné prováděné reformy a vstup do Evropské unie měly pozitivní dopad na lotyšskou ekonomiku. Tempo růstu patřil mezi největší v EU a mezi roky 2000-2003 byl průměrný roční přírůstek HDP přes 7 %.

Tento růst byl přisuzován zvyšující se domácí poptávce a schopnosti lotyšských podniků pronikat na zahraniční trhy. Růst byl zaznamenán ve všech hlavních sektorech ekonomiky. Vyrůstající domácí poptávka podporovala růst obchodu, služeb, stavebnictví. Přírůstek zaznamenal i sektor dopravy a komunikací. Od roku 2001 jedna rostla průmyslová výroba o 10 % ročně.

Ekonomický růst probíhal ve stabilním makroekonomickém prostředí. V roce 2004 hospodařilo Lotyšsko s deficitem na úrovni 1 % HDP a v roce 2007 to bylo dokonce – 0,3 % HDP. Co se týče lotyšského dluhu tak od roku 2004 do 2007 klesl dluh ze 14,9 % HDP na 9 % HDP. Lotyšsko tak bez potíží splňovalo maastrichtská kritéria ve fiskální oblasti.

Příčinou velkého růstu lotyšské ekonomiky, která v roce 2007 rostla o 10,3 %, což bylo nejvíce z celé EU, byla domácí spotřeba. Tato spotřeba byla ale podmíněna obrovským zadlužováním obyvatel v eurech, hlavně ze Skandinávských bank, které vycitily příležitost na novém rozvíjejícím se trhu. Zadlužování domácnosti pokračovalo obrovským tempem. Banky bezhlavě půjčovali i lidem, kteří nedokázali poskytnout dostatečné záruky na splacení úvěrů. Již v létě 2008 MMF varoval Lotyšsko na možnost ekonomické katastrofy, které ale vláda ignorovala.

Konec růstu nastal ve druhé polovině 2008, když přehřátou a nerovnovážnou ekonomiku zasáhla hospodářská krize. Tato událost jenom doplnila krizi na trhu nemovitostí, který se začal hroutit již v roce 2007. Během krátké chvíle se ocitla lotyšská ekonomika v troskách. Poptávka začala rapidně klesat, firmy přicházeli o zisky a nebyli schopni dostát svých závazků vůči bankám. Průmyslová výroba klesala v roce 2008 nejrychleji v EU. Díky těmto skutečnostem se lotyšská ekonomika propadla v prvním čtvrtletí 2009 o 18 % a země zažila nejhlubší recesi od doby rozpadu SSSR. Lotyšsko se pomalu dostávala do platební neschopnosti a hrozil zde státní bankrot. Země upadla do hluboké recese. Vláda musela dokonce převzít druhou největší domácí banku Parex bank, kvůli hromadnému výběru vkladů.

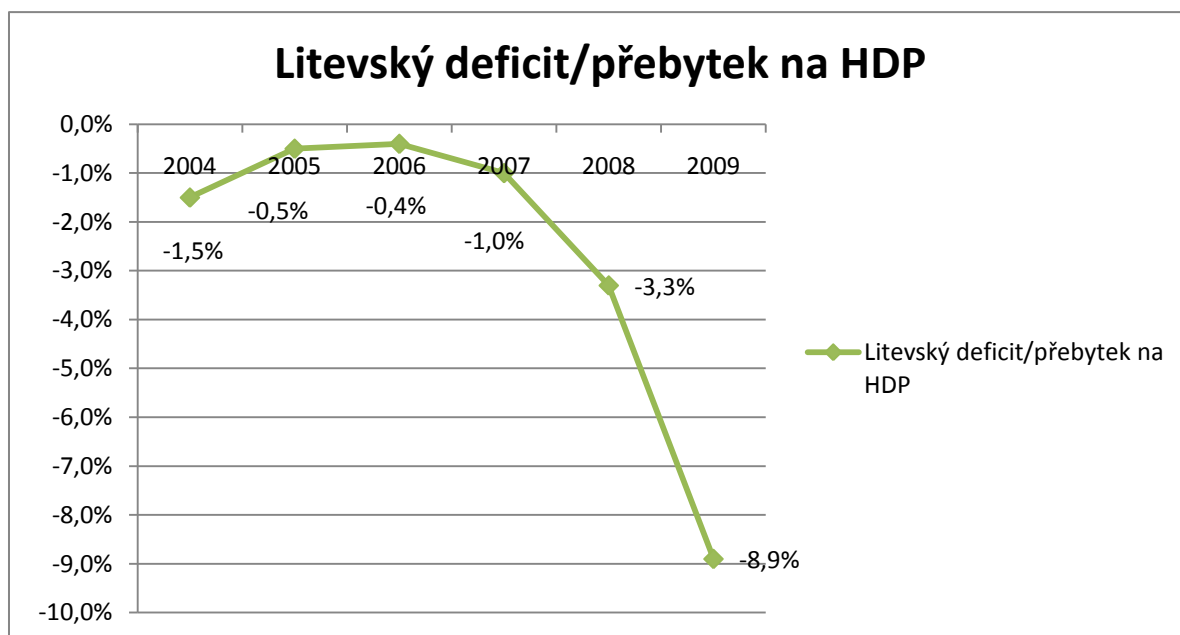
Deficit státního rozpočtu se v roce 2009 propadl na -9 % HDP a zadlužení země vystoupalo na 36,1 % HDP. Důvodem tak masivního propadu bylo, že lotyšská vláda i v době hospodářské konjunktury prováděla nezodpovědnou fiskální politiku.

Situace došla až tak daleko, že Lotyšsko bylo nuceno požádat o finanční pomoc Evropskou unii a MMF. Lotyšsko v roce 2009 požádalo o pomoc ve výši 7,5 miliardy eur (200 miliard korun). Avšak aby získali finanční pomoc, musela lotyšská vláda seškrtnat 20 % státních výdajů, což představuje asi 7 % HDP.

I přes tento hluboký propad ekonomiky, Lotyšsko stále plánuje přijmout euro v roce 2012.

Vývoj v Litvě

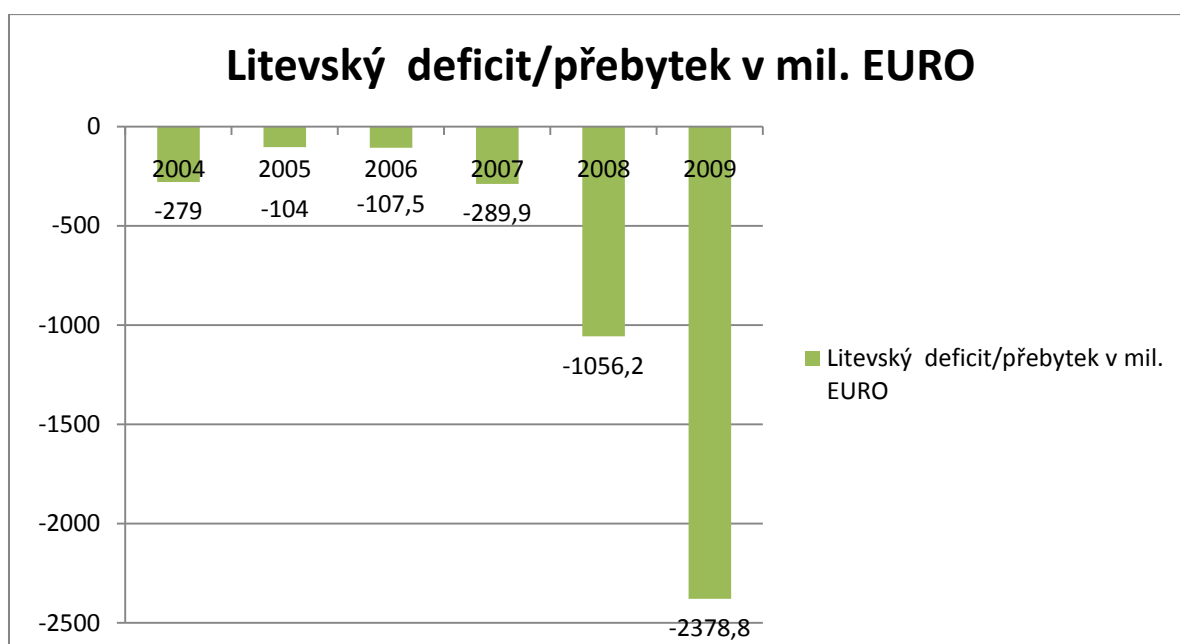
Graf 2.12 Vývoj deficitu/přebytku Litvy na HDP

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

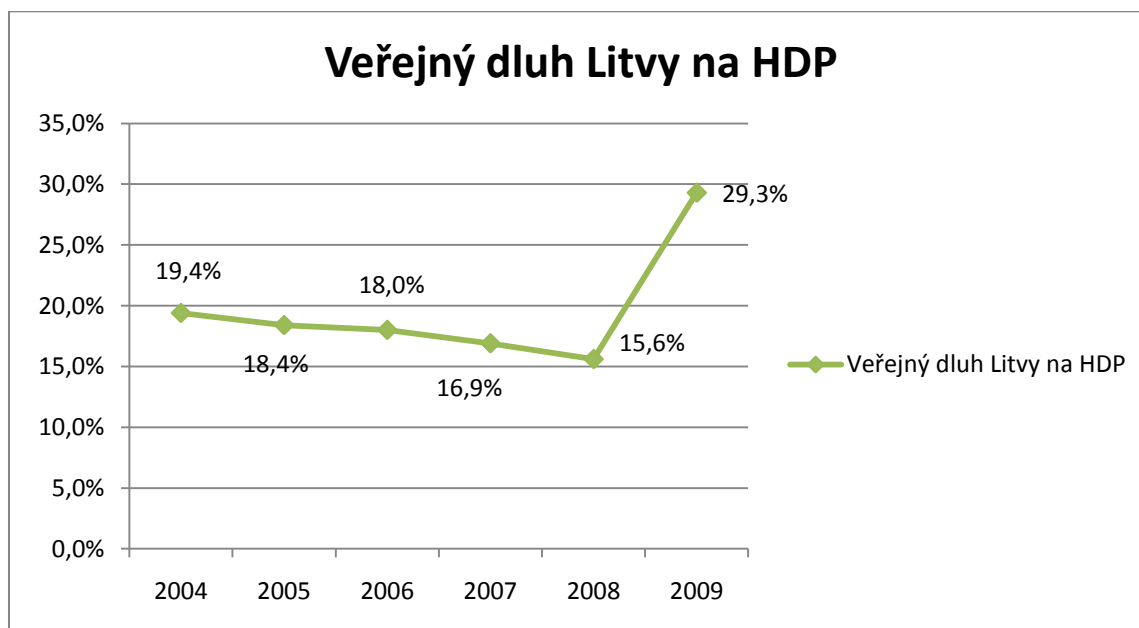
Pro srovnání uvádím i data v miliónech euro.

Graf 2.13 Vývoj deficitu/přebytku Litvy v mil. Euro

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

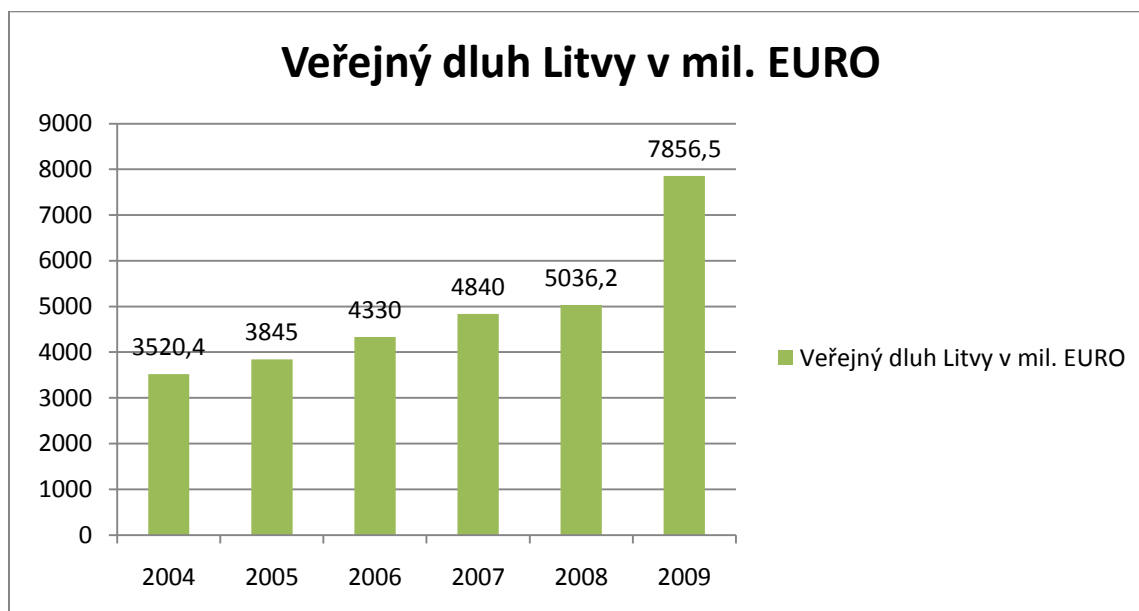
Graf 2.14 Vývoj veřejného dluhu Litvy na HDP

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Pro srovnání uvádím i data v miliónech euro.

Graf 2.15 Vývoj veřejného dluhu Litvy v mil. Euro

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Litva je další pobaltskou zemí, která kvůli hospodářské recesi, musela opustit politiku zdravých veřejných financí.

Stejně jako Estonsko a Lotyšsko, i Litva zaznamenávala před ekonomickou krizí značný hospodářský růst. Ještě v roce 2007 byla s růstem 8,8 % nejrychleji rostoucí ekonomikou v Evropské unii. V témže roce Litva hospodařila s deficitem – 1% HDP a veřejným dluhem 16,9 % HDP. Jelikož měli tyto údaje klesající charakter, byla jedním z horkých favoritů na přijetí eura.

Ekonomická krize, ale zastavila růst tohoto „pobaltského tygra“. Ve druhém čtvrtletí 2009 klesla litevská ekonomika o 22,4 %, což překvapilo i mnohé analytiky. Litva se tak zařadila mezi země s nejhoršími hospodářskými výsledky v Evropské unii. Výstavba se ve třetím čtvrtletí propadlo a 45 %, vývoz klesl meziročně o 17 % a dovoz o polovinu. Důvod propadlé ekonomiky je stejný jako u ostatních pobaltských republik: splasknutí ekonomické bubliny z předešlých let.

Litevská vláda se snažila co nejrychleji prosadit různá opatření, aby co nejvíce snížila dopad krize na její zemi. Už v říjnu 2008 prosadila nová vláda v Seimu úspor a protikrizových opatřeních platné od 1. 1. 2009. Zvýšila DPH z 18% a 19%, zrušila většinu výjimek z DPH, snížili daně ze mzdy na 21%, zvýšili spotřební daň na alkohol, tabákové výrobky a pohonné hmoty. Vláda také samozřejmě radikálně snížila výdaje, což vyvolalo značné občanské nepokoje. Litva nepožádala MMF o pomoc, ale půjčila si od EIB a NIB značné finanční prostředky na podporu stagnující ekonomiky.

I přes veškerá vládní opatření vzrostl litevský veřejný dluh na 29,3 % HDP v roce 2009 a v témže roce hospodařila s deficitem – 8,9 % HDP což značně převyšuje povolenou hodnotu, kterou určují maastrichtská kritéria.

3.3 Vývoj směnného kurzu

Vývoj v Estonsku

Estonsko usilovalo o vstup do mechanismu ERM II ihned od vstupu do Evropské Unie. Důvodem bylo, aby v co nejkratší době byli schopni vstoupit do měnové unie, začít platit eurem a využívat všech výhod s tím spojené.

Estonsko je účastníkem v systému ERM II od 28. června 2004. Estonské orgány se zavázaly k jednostrannému udržování režimu currency board v rámci ERM II. Fixní kurz byl stanoven na 15, 6466 estonských korun za jedno euro se standardním flukтуаčním pásmem +/- 15 %.

Vývoj v Lotyšsku

Lotyšsko vstoupilo do systému ERM II 29. dubna 2005. Fixní kurz byl stanoven na 0, 702804 lotyšského latu za jedno euro se standardním flukтуаčním pásmem +/- 15 %. Lotyšsko dodržuje dobrovolně kurz latu jako pevný vůči euru v rozmezí +/- 1 %.

Vývoj v Litvě

Litva 27. června 2004 vstoupila do systému ERM II. Fixní kurz byl stanoven na 3, 45280 litevského litasu za jedno euro. Stejně jako ostatní země, i Litva dodržuje flukтуаční pásmo v rozmezí +/- 15 %.

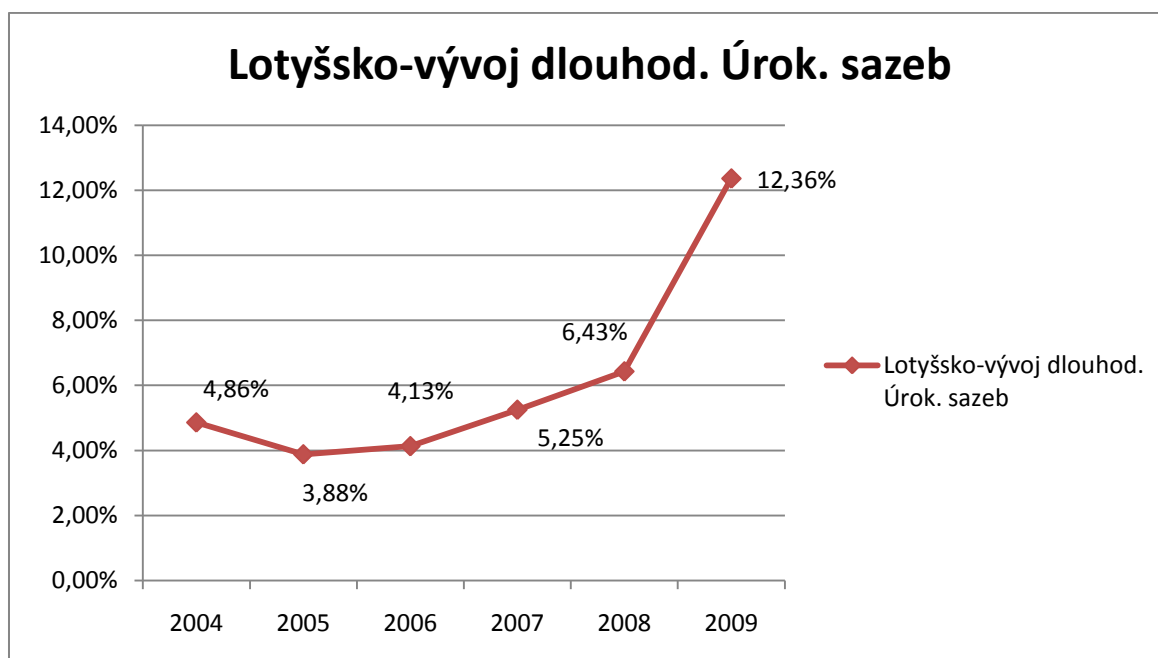
3.4 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb

Vývoj v Estonsku

V Estonsku neexistuje rozvinutý trh dluhopisu v estonských korunách. Díky nízké úrovni veřejného dluhu zde neexistuje žádná harmonizovaná dlouhodobá úroková sazba. Ukazatel úrokové sazby byl proto stanoven na základě sazeb bankovních půjček.

Vývoj v Lotyšsku

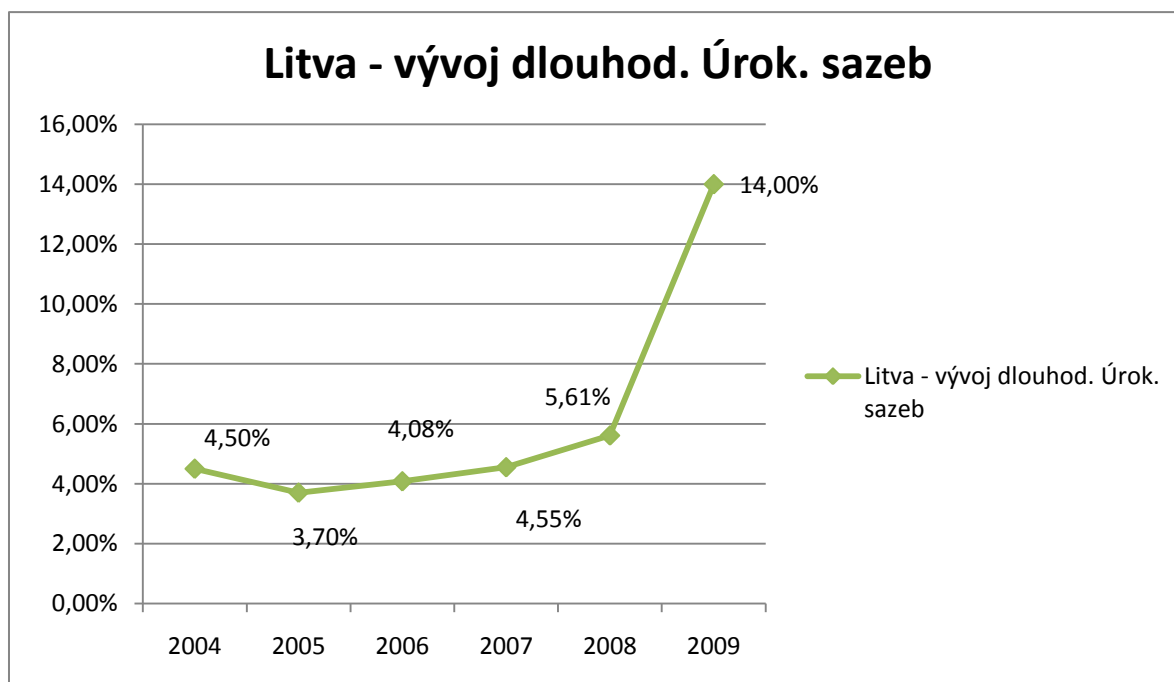
Graf 2.16 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb Lotyšska

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Vývoj v Litvě

Graf 2.17 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb Litvy

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

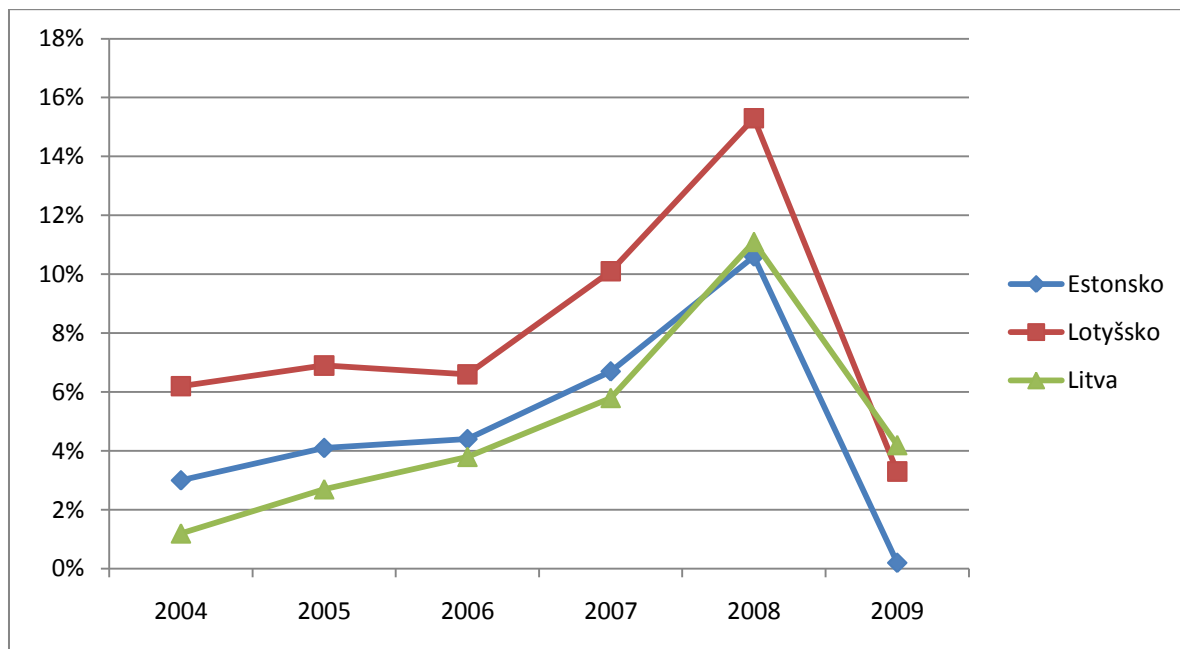
4. Komparace vývoje v pobaltských ekonomikách

V předchozí kapitole jsem analyzoval jednotlivé ukazatele, které souvisí s maastrichtskými kritérii. Vyhledal jsem si příslušná data, která popisovala stav jednotlivých pobaltských zemí, a následně jsem je odůvodňoval.

V této kapitole budu komparovat vývoj všech dat (inflace, dluh, deficit, úrokové sazby, směnný kurz) v daných ekonomikách. Budu se snažit určit, která z těchto tří zemí vstoupí do měnové unie jako první a která naopak bude mít velké problémy splnit konvergenční kritéria.

4.1 Vývoj cenové hladiny

Graf 3.1 Vývoj inflace pobaltských zemí

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Míra inflace je společný problém pro všechny pobaltské státy. Během let 2004-2008 dosáhla inflace Estonska, Lotyšska a Litvy dvojciferných čísel (viz. tabulka 3.1). Důvod tak vysokých čísel byl ve všech zemí téměř totožný. Obrovský hospodářský růst, vysoká domácí spotřeba a vzrůstající počet domácích ale hlavně zahraničních úvěrů.

Tabulka 3.1 Inflace v pobaltských zemích

země/rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Estonsko	3%	4,10%	4,40%	6,70%	10,60%	0,20%
Lotyšsko	6,20%	6,90%	6,60%	10,10%	15,30%	3,30%
Litva	1,20%	2,70%	3,80%	5,80%	11,10%	4,20%

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Míra inflace je společný problém pro všechny pobaltské státy. Během let 2004-2008 dosáhla inflace Estonska, Lotyšska a Litvy dvojciferných čísel (viz. tabulka 3.1). Důvod tak vysokých čísel byl ve všech zemích téměř totožný. Obrovský hospodářský růst, vysoká domácí spotřeba a vzrůstající počet domácích ale hlavně zahraničních úvěrů.

Litva byla jedinou z pobaltských zemí, jejíž inflace byla na takové úrovni, která jí dovoľovala vstoupit do měnové unie společně se Slovinskem v roce 2007. Nakonec se ale ke státům, které platí eurem, připojilo pouze Slovinsko, jelikož Litva nesplňovala inflační kritérium o pouhé 0,1 %. Hlavním důvodem byla obava ohledně nestability domácí ekonomiky, kterou trpí všechny pobaltské státy. Hospodářství těchto „pobaltských tygrů“ sice rostlo nebývalým tempem, ale to hlavně díky přílivem financí ze zahraničí, což bylo důvodem tak vysoké inflace.

Dalším důvodem tak vysoké inflace je zafixovaný kurz na euro. Všechny 3 země jsou součástí systému ERM II, ve kterém musí setrvat minimálně 2 roky, aby mohli přijmout euro. Tato podmínka však paradoxně uškodila těmto zemím, jelikož nemůžou bojovat proti inflačním tlakům pomocí kurzové apreciacie.

Pokud by inflace takto rostla stejným tempem, měli by země veliký problém s přijetím eura. Hospodářská krize, která zasáhla pobaltské země nejvíce z celé Evropy, však právě pomohla srazit vysokou inflaci až o 10 p. b.

Z těchto tří zemí je na tom nejlépe Estonsko, jehož inflace v roce 2009 dosáhla 0,4 %, a pokud udrží stabilní růst spotřebitelských cen, nemělo by mít problém splnit inflační kritérium. U Lotyšska a Litvy je situace nejasná, až čas ukáže, zda se dokážou vypořádat s nepříznivým vývojem z posledních let.

4.2 Vývoj ve fiskální oblasti

Graf 3.2 Vývoj deficitu/přebytku rozpočtu na HDP v pobaltských zemích

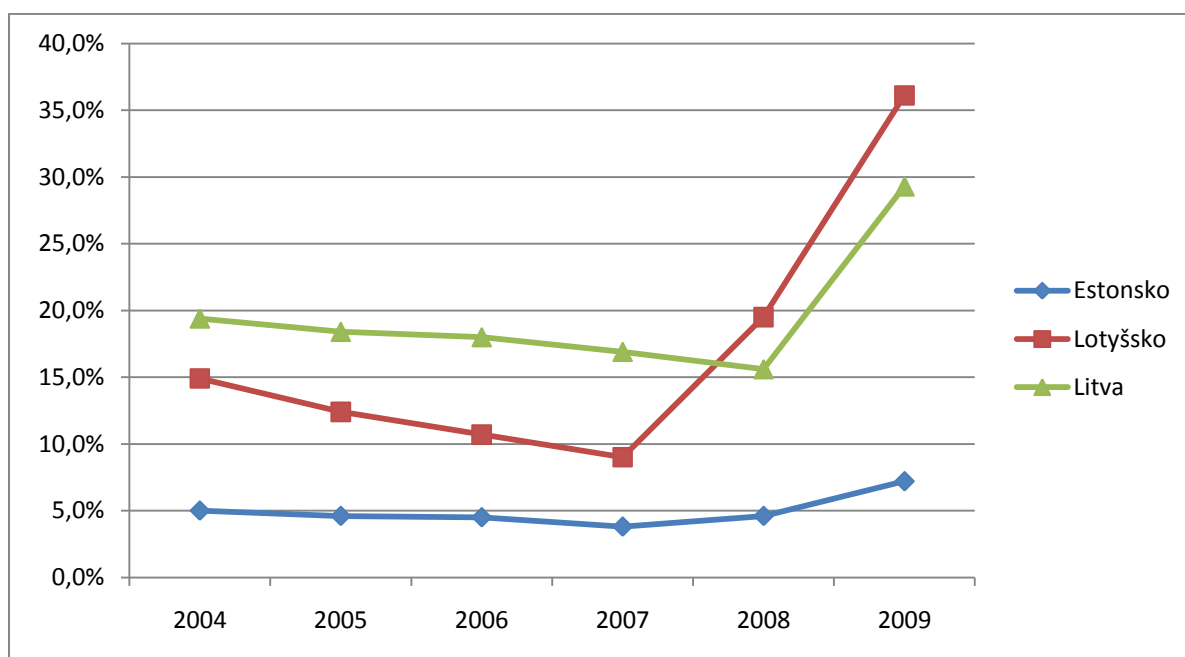
Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Tabulka 3.2 Deficity/přebytky na HDP pobaltských zemí

země/rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Estonsko	1,6%	1,6%	2,5%	2,6%	-2,7%	-1,7%
Lotyšsko	-1,0%	-0,4%	-0,5%	-0,3%	-4,1%	-9,0%
Litva	-1,5%	-0,5%	-0,4%	-1,0%	-3,3%	-8,9%

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Graf 3.3 Vývoj vládního dluhu na HDP v pobaltských zemích

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Tabulka 3.3 Vládní dluhy na HDP pobaltských zemí

země/rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Estonsko	5,0%	4,6%	4,5%	3,8%	4,6%	7,2%
Lotyšsko	14,9%	12,4%	10,7%	9,0%	19,5%	36,1%
Litva	19,4%	18,4%	18,0%	16,9%	15,6%	29,3%

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Stejně jako u inflace, tak i ve fiskální oblasti na tom byli pobaltské státy velmi podobně. Díky velké hospodářské konjunktúře v posledních letech, neměli tyto ekonomiky žádný problém s výší rozpočtu či veřejného dluhu. V letech 2004-2007, kdy zaznamenali největší růst, se deficity Lotyšska a Litvy pohybovali mezi -0,5 % / -1 % HDP. Estonsko dokonce zaznamenávalo přebytek rozpočtu (viz tabulka 3.2). Veřejný dluh těchto pobaltských tygrů také patřil mezi nejnižší v Evropské Unii. Dlouho dobu tak bylo dáváno tyto země za příklad ve fiskální politice.

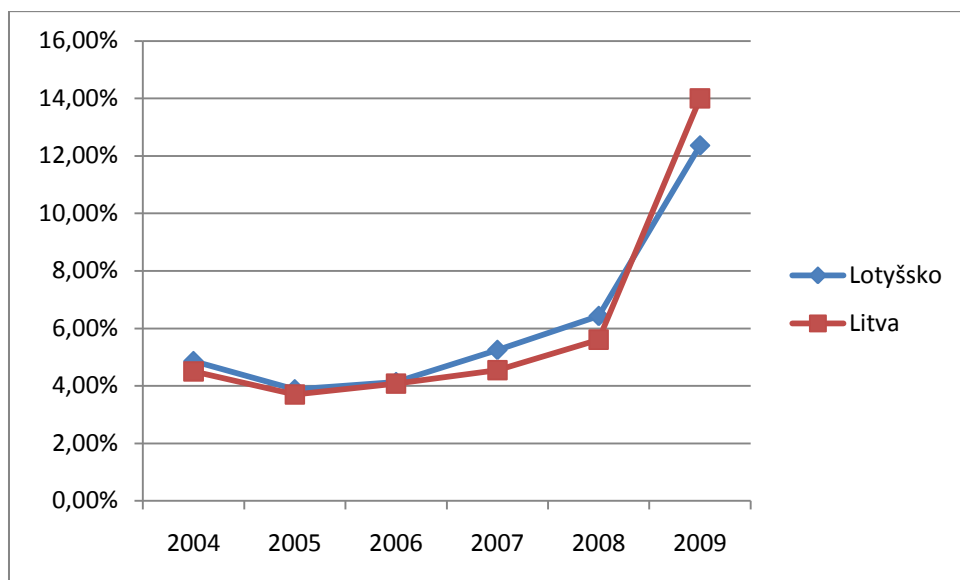
Finanční krize však znamenala pro tyto státy katastrofu. Záhy se z nejlépe prosperujících zemí Evropy staly nejproblémovější ekonomiky. Masivní pokles HDP zastavil vysoký příjem do státní pokladny, pobaltské státy se staly pro investory rizikovými, nikdo nechtěl kupovat státní dluhopisy, kvůli strachu ze státního bankrotu. HDP pobaltských zemí se propadlo meziročně až o 14 %. Což byl největší pokles v EU.

Nejvíce postiženou zemí se stalo Lotyšsko. V letech 2007-2009 veřejný dluh na HDP vzrostl skoro až o 30 %. A deficit na rok 2009 byl až – 9 % HDP, což je daleko za maastrichtskými kritérii. Lotyšsko muselo záhy požádat o pomoc MMF a ostatní mezinárodní instituce o finanční pomoc, která mu byla přislíbena ovšem za podmínek přísné fiskální kázně. Lotyšsko muselo drasticky omezit vyplácení sociálních dávek, snížit důchody a provést nezbytné rozpočtové restrikce. Nejlépe se vedlo Estonsku. Díky zodpovědné fiskální politice z minulých let, kdy si Estonsko zodpovědně uchovávalo přebytky rozpočtů, mohli lepe financovat svoji ekonomiku během krize. Právě díky tomu Estonsko hospodařilo v minulém roce s deficitem – 1,7 % a veřejným dluhem 7,2 % HDP.

I přes finanční krizi, chtějí státy co nejdříve přijmout Euro. Estonsko to má v plánu kolem roku 2012, Lotyšsko a Litva o pár let později. Největší problém bude hlavně udržet stav veřejných financí v dobrých číslech. Evropská Unie už pochválila Pobaltské státy, za fiskální škrty. Ted jde jen o to, aby dokázali udržet čísla na požadovaných hodnotách.

4.3 Vývoj směnných kurzů a dlouhodobých úrokových sazeb

Graf 3.4 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb v Lotyšsku, Litvě

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Tabulka 3.4 Úrokové sazby v Lotyšsku, Litvě

země/rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Lotyšsko	4,86%	3,88%	4,13%	5,25%	6,43%	12,36%
Litva	4,50%	3,70%	4,08%	4,55%	5,61%	14,00%

Zdroj: www.eurostat.eu, vlastní úprava

Všechny 3 států už jsou v systému ERM II, to znamená, že mají svou měnu pevně zafixovanou na euro s flukтуаčním pásmem +/- 15 %, kromě Lotyšska, které dobrovolně udržuje +/- 1 %. V době hospodářské konjunktury byla tato fixace považována velice pozitivní jev. Potencionální investoři se nemuseli bát nějakého náhlého výkyvu měny, a považovali je za stabilní. Pevný měnový kurz vedl k vysokému přílivu peněz a úvěrové expanzi. S nástupem krize ovšem nastala opačná situace, kdy fixace na euro bylo spíše přítěží.

Ukázalo se, že všechny tři měny byli velmi nadhodnocené a jejich kurz ničil konkurenceschopnost daných ekonomik.

V dané situaci by bylo možné měnu devalvovat, aby se podpořila domácí ekonomika. V tomto případě by ale devalvace měny způsobila daleko větší problém než užitek. Mnohé hypotéky jsou v těchto zemích financovány v eurech nebo ve švýcarských francích, a devalvace by úvěry a následné úroky enormně zvýšila, což by nejspíš mělo za následek hromadu bankrotů. Estonsko, Lotyšsko a Litva měly ještě jeden důvod proč měnu nedevalvovat. Pokud by tak učinili, tak by se jim velice vzdálila možnost přijetí eura v nejbližších letech.

5. Závěr

Cílem mé práce bylo komparovat plnění maastrichtských kritérií v pobaltských zemích. Porovnal jsem všechna potřebná data, a zjistil jsem, že pokud dané země nezačnou lépe hospodařit se svými prostředky a provádět zodpovědnou fiskální politiku, budou mít velké problémy splnit všechny požadavky.

Oblast cenové stability představovala pro všechny tři pobaltské ekonomiky největší problém. Všechny země měly vysokou inflaci, která byla způsobena nevyváženým ekonomickým růstem. Paradoxně ekonomická krize pomohla srazit jejich inflaci na přijatelné hodnoty. V oblastech fiskální stability neměly tyto země problém. Estonsko dokonce hospodařilo pár let s přebytkem rozpočtu. S nástupem ekonomické krize se všem zemím rapidně zvýšil veřejný dluh (když je zatím pod kritériem 60 % HDP) a v oblasti deficitu pouze Estonsko splňuje dané kritérium, ostatní dvě země nikoliv, jejich deficity se pohybovaly hluboko pod hranicí 3 % HDP. Co se týče směnných kurzů, všechny země jsou součástí ERM II takže v této oblasti by neměli mít žádný problém, jestli ovšem kvůli krizi nebudou nuceni devalvovat měnu. Problém může nastat i kvůli dlouhodobým úrokovým sazbám, které se opět kvůli krizi velice zvýšily.

Estonsko, Lotyšsko a Litva mají zájem na tom, aby v co nejkratším termínu přijaly euro za vlastní měnu. Nebýt hospodářské krize, tak se jim to nejspíše již povedlo. Právě díky ještě stále probíhající krizi mohly být zjištěny obrovské problémy v tomto pobaltském regionu. Nestabilní a přehřívaná ekonomika a dychtivost těchto států přijmout euro, měla za následek obrovský propad ekonomiky. Pokud by již platily eurem, mohly ještě více destabilizovat měnovou unii a mohlo to mít na evropské hospodářství daleko větší dopad než současná situace Řecka.

I když se již hospodářská situace, díky značným rozpočtovým omezením a pomoci o mezinárodních institucích pomalu zlepšuje, měly by se tyto země více starat o to, aby jejich celková ekonomika byla silná a stabilní a ne hledět pouze na specifické ukazatele.

Seznam literatury

CABADA, Ladislav, et al. *Nové demokracie střední a východní Evropy : Komparace politických systémů*. první. Praha: Oeconomica, 2008. 434 s. ISBN 80-245-1388-1.

PLECHANOVÁ, Běla . *Institucionální vývoj Evropské unie od Maastrichtské smlouvy k východnímu rozšíření : hledání rovnováhy mezi společenstvím a jeho členskými státy*. první. Praha : Karolinum, 2004. 355 s. ISBN 80-246-0800-0.

CIHELKOVÁ, Eva; FINGERLAND, Jaroslav. *Komparativní ekonomika: střední a východní Evropa*. první. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 1992. 125 s. ISBN 80-7079-866-1.

KLIKOVÁ, Ch.; KOTLÁN, I a kol. *Hospodářská politika: teorie a praxe*. 2. vyd. Ostrava: SOKRATES, 2006. 341 s. ISBN 80-86572-37-4.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 709 s. ISBN 80-7179-861-6.

TULEJA, P.; MAJEROVÁ, I.; NEZVAL, P. *Základy makroekonomie*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2006. 311 s. ISBN 80-251-0952-6.

Webové zdroje

Týden. *Lotyšská vláda padla. Zlomila ji krize* [online]. 20. 2. [cit. 2010-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/lotysska-vlada-padla-zlomila-ji-krize_106557.html>.

GOLA, Petr. FinExpert. *Které vyspělé země zasáhla krize nejcitelněji?* [online]. 2. 2, 2010, 5, [cit. 2010-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.finexpert.cz/Ostatni/Ktere-vyspele-zeme-zasahla-krize-nejcitelneji/sc-55-sr-1-a-25638/default.aspx>>.

JOSEF, Zemánek. Euroekonom. *Pobaltští tygři: Litva, Lotyšsko, Estonsko* [online]. 21. 3. 2005, 5, [cit. 2010-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroekonom.cz/analyzy-clanky.php?type=jz-balt>>.

Hospodářské noviny. *Ilmars Rimševičs: Lotyšsko si žilo posledních pět let nad poměry* [online]. 10. 3. 2009, 5, [cit. 2010-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-35535580-lotyssko-si-zilo-poslednich-pet-let-nad-pomery>>.

Evropská centrální banka: *Konvergenční zpráva 2004* [online]. 2004 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr2004cs.pdf>>

Evropská centrální banka: *Konvergenční zpráva 2006* [online]. 2006 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200612cs.pdf>>

Evropská centrální banka: *Konvergenční zpráva 2008* [online]. 2008 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805cs.pdf>>

Ihned: online zprávy hospodářských novin. *Státní krach Lotyšska se nekoná. Dojde k rozpočtovým úsporám.* [online]. 12. 6. 2009, 5, [cit. 2010-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://ekonomika.ihned.cz/c1-37432300-statni-krach-lotysska-se-nekona-dojde-k-rozpocetovym-usporam>>.

European Commision : *General government gross debt - [teina220]; Millions of euro (from 1.1.1999)/Millions of ECU (up to 31.12.1998)* [online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW:<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina220&plugin=0>>

European Commision : *General government deficit (-) and surplus (+) - [teina200]; Millions of euro (from 1.1.1999)/Millions of ECU (up to 31.12.1998)* [online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina200&plugin=0>>

European Commision : *EMU convergence criterion series - Annual data - [tec00097]*

[online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW:<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097&plugin=0>>

Český rozhlas. *Euro – dobrý sluha, ale zlý pán?* [online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/clanek/126299>>

Partners: finanční poradenství jinak. *Pobaltské staty: zbytečná krize* [online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.partners.cz/o-nas/media/14453/>>

Evropská centrální banka. *Konvergenční criteria se vztahují na* [online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.ecb.int/ecb/orga/escb/html/convergence-criteria.cs.html>>

Periscope. *Estonské hospodářství, průmysl, energetika zemědělství*. [online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://estonsko.pobalti.cz/obecne/497-Estonskei-hospodarstvi-prumysl-energetika-zemedelstvi.html>>

Eu4journalists. *Hospodářská a měnová unie euro*. [online]. 2010 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/czech/C23/21/>>

Sagit. *Kritéria konvergence*. [online]. 2004 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=156&typ=r&levelid=EU_130.HTM>

Euroskop. *Estonsko*. [online]. 2006 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/515/sekce/estonsko-v-evropske-unii/>>

Euroskop. *Lotyšsko*. [online]. 2006 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/488/sekce/lotyssko-v-evropske-unii/>>

Euroskop. *Litva*. [online]. 2006 [cit. 2010-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/495/sekce/litva-v-evropske-unii/>>

Seznam zkratek

EU – Evropská unie

HDP – Hrubý domácí produkt

MMF – Mezinárodní měnový fond

ECB – Evropská centrální banka

SSSR – Sovětský svaz

UV KSSS – Komunistická strana sovětského svazu

ERM II – Evropský mechanismus směnných kurzů

Seznam grafů

Graf 1.1 Referendum o vstupu Estonska do EU

Graf 1.2 Referendum o vstupu Lotyšska do EU

Graf 1.3 Referendum o vstupu Litvy do EU

Graf 2.1 Vývoj inflace Estonska

Graf 2.2 Vývoj inflace Lotyšska

Graf 2.3 Vývoj inflace Litvy

Graf 2.4 Vývoj deficitu/přebytku Estonska na HDP

Graf 2.5 Vývoj deficitu/přebytku Estonska v mil. Euro

Graf 2.6 Vývoj veřejného dluhu Estonska na HDP

Graf 2.7 Vývoj veřejného dluhu Estonska v mil. Euro

Graf 2.8 Vývoj deficitu/přebytku Lotyšska na HDP

Graf 2.9 Vývoj deficitu/přebytku Lotyšska v mil. Euro

Graf 2.10 Vývoj veřejného dluhu Lotyšska na HDP

Graf 2.11 Vývoj veřejného dluhu Lotyšska v mil. Euro

Graf 2.12 Vývoj deficitu/přebytku Litvy na HDP

Graf 2.13 Vývoj deficitu/přebytku Litvy v mil. Euro

Graf 2.14 Vývoj veřejného dluhu Litvy na HDP

Graf 2.15 Vývoj veřejného dluhu Litvy v mil. Euro

Graf 2.16 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb Lotyšska

Graf 2.17 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb Litvy

Graf 3.1 Vývoj inflace pobaltských zemí

Graf 3.2 Vývoj deficitu/přebytku rozpočtu na HDP v pobaltských zemích

Graf 3.3 Vývoj vládního dluhu na HDP v pobaltských zemích

Graf 3.4 Vývoj dlouhodobých úrokových sazeb v Lotyšsku, Litvě

Seznam tabulek

Tabulka 3.1 Inflace v pobaltských zemích

Tabulka 3.2 Deficity/přebytky na HDP pobaltských zemí

Tabulka 3.3 Vládní dluhy na HDP pobaltských zemí

Tabulka 3.4 Úrokové sazby v Lotyšsku, Litvě

Prohlášení o využití výsledků diplomové (bakalářské) práce

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 7.5.2010

Marek Toman

Stonava-Bonkov 1076, 735 34 Stonava

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Příře EU